

T.C.
Kültür ve Turizm Bakanlığı
Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü

9 MİLLETLERARASI
TÜRK HALK
KÜLTÜRÜ KONGRESİ

MADDİ KÜLTÜR

KAZAKİSTAN, KIZILORDA BÖLGESİNDE MEZAR VE TÜRBE GELENEĞİ

Dr. Yerlan ZHIYENBAYEV¹ - Arş. Gör. Gulbanu KOSHENOVA²

Türklerde Mezar Geleneği

Eski çağlardan beri ölümün, insanın hayatının sonu olmadığını, sadece dünya hayatından sonsuz dünyaya geçiş olduğu düşüncesini özümsemiş ve ruhun huzur bulabilmesi için bununla ilgili bir süre dinsel ve geleneksel merasimler yapmışlardır. Türk Topluluklarındaki inançlara göre, ölen kişiyi defin etme âdeti ve mezarını inşa etme geleneği önemli bir yer tutmaktadır. Eski Türk inançlarında, insan öldüğünde kurgan şeklindeki mezarın üzerine büyük bir taş “bengü taş” (ebedî taş) dikildiğini ve etrafına, bu kişinin öldürdüğü düşman sayısı kadar “Balbal” dikildiğini Orhun yazıtlarından öğrenmekteyiz³. Bu cenaze törenleri, ölen kişinin kendisinin veya geride kalanlar için huzurlu bir ortamın veya ömrün sağlanması amaçlı düzenlendiği anlaşılmaktadır⁴. Eski Türk toplulukları olarak kabul edilen Altay Türklerinde değişik türdeki cenaze törenlerin gerçekleştirdiği bilinmektedir. Bu topluluklardan bazıları ölen kişinin cesedini yakmışlar, bazıları cesedi mumyalamışlar, bazıları da cesedi çürümesi için ağaca asmışlardır. Anlaşıldığı üzere genelde üç temel yöntemlerle cenaze törenlerini yapmışlardır⁵. Ancak, eski Türk kavimlerin çoğu ölen

1 Ahmet Yesevi Üniversitesi Filoloji Fakültesi, Türk Filoloji Bölümü Türkistan/Kazakistan (yerlan.zhiyenbayev@ayu.edu.kz)

2 Ahmet Yesevi Uluslararası Türk/Kazak Üniversitesi Mütevelli Heyet Başkanlığı, Ankara/Türkiye (kgulbanu@gmail.com)

3 Y.Çoruhlu, Erken Devir Türk Sanatı, İstanbul, 2007, Kabalcı Yayınevi, s. 161;173; J-P.Roux, Altay Türklerinde Ölüm, İstanbul, 1999, Kabalcı Yayınevi, s.303-306.

4 J-P. Roux, *Altay Türklerinde Ölüm*, (Çev. Aykut Kazancıgil), İstanbul, 1999, Kabalcı Yayınevi, s. 188-189..

5 Roux, *Altay Türklerinde Ölüm*, (Çev. Aykut Kazancıgil), İstanbul, 1999, Kabalcı Yayınevi, s. 217-221

kişinin cesedini toprak altında gömme geleneği daha yaygın olarak kullanılıyordu. Günümüzde arkeolojik kazılar sonucunda ortaya çıkmış küçük ve büyük mezar yapılarından öğrenmekteyiz. Daha önce belirttiğimiz gibi, ölen kişinin sonsuz hayatında tekrar yaşamını sürdürecektir düşüncesiyle yapılan mezar odalarından oluşan yapıyı kurgan olarak adlandırmaktadır. Kurgan kelimesi Türkçe bir isim olduğunu ve kaynaklara Rus Araştırmacılar tarafından geçmiş olabileceği ifade edilmektedir. Bununla birlikte Kurgan⁶ kelimesinin etimolojik anlamına gelirse, mezar üzerine yapılan höyük veya mezarın üzerine inşa edilen taş ev olarak ifade edilmektedir⁷. “Kurgan” veya Kazakça ifadeyle “Korğan” kelimesine baktığımızda korumak, korunaklı yer veya etrafı çevrelenmiş bir yer anlamını vermektedir. Belki de Türklerin eski Şamanizm inancından atalara saygı düşünceleriyle mezarı bir sur şeklinde korunaklı yapı olarak inşa ettikleri için “Korğan” diye adlandırılmış olabilir (Fotoğraf: 1-2).

Görüldüğü gibi Kurganlar ölen kişinin mezar odası maddi durumuna bağlı hazırlanırdı. Örneğin Kral Kurganı diye bilinen mezar yapılarının 24 odalı büyük bir alanda inşa edildiğini belirtmektedir⁸. Yerin altında ahşaptan odalar hazırlanırdı ve bir ahşap kütük tabut içerisine cesedi koyarak gömüyorlardı. Gömdükten sonra üzerlerini taşlardan dairesel şekilde korunak veya küçük piramitler şekline benzer düzenlemelerle inşa ediyorlardı. Veya mezarlarının üzerine balbal taşlar dikerek etrafını taşlarla çevreliyorlardı⁹. Orta Asya’da İslam öncesi Eski Türk Topuluklarında görülen kurgan yapma ve balbal taş dikme geleneğini İslamiyet kabulünden sonra da değişik şekillerle devam ettiğini söylemek mümkündür.

Fotoğraf 1. Türk Balbal Taşı, Çadır Bölgesi, Rus-Altay, G.V. Kubareva’dan

Fotoğraf 2. Sayan-Altay Bölgesi. Arjan Bölgesinde bulunan kurgan. K.V. Çugunov’dan

6 J. A. Kastane, *Nadgrobnıya Soorujenıya Kirgizskih Stepey, /Les Monuments Funeraires de la steppe des Kirghizes*, Orenburg, 1911.s. 5; 34. Eserinde İslam öncesi dönemlerde Kırgız veya Kazakların Kurgan yapılarının Oba veya Uba olarak isimlendirdiklerini ve dış görünüşüne bakarak Taşoba, Karaoba, Kızıloba, Sarioba, Kosoba veya Kışkeneoba diye adlandırdıklarını belirtmektedir. İslam sonrasında ise mezarını gömüyorlar ve üzerine balbal taşlarına benzer mezar taşını dikiyorlar. Mezar taşının üzerine de Arap harfleriyle yazı ve hangi kavime ait ise o kavimin damgasının kazıyorlar.

7 Kurganlar hakkında geniş bilgi için bkz: Y. Çoruhlu Eski Türklerin Kutsal Mezarları Kurganlar, İstanbul 2016, s. 22-32.

8 J-P. Roux, *Altay Türklerinde Ölüm*, (Çev. Aykut Kazancıgil) , İstanbul, 1999, Kabcacı Yayınevi, s.297.

9 J-P. Roux, *Altay Türklerinde Ölüm*, (Çev. Aykut Kazancıgil) , İstanbul, 1999, Kabcacı Yayınevi, s. 303-311.

Türklerde anıt-mezar yapmak düşüncesi İslami inançlara örtüşmemesine rağmen, İran Samarra'da 862 tarihlerinde El- Muntasır adına annesi tarafından inşa edilmiş olan Kübbetü's-Süleybiye yapısının inşa edildiği bilinmektedir. Bu yapı Türk-İslam Mimarisinde ilk türbe olarak kabul görülmektedir¹⁰. Orta Asya'da ise 10.yy'dan itibaren mezar yapıları inşa etmeye başlandığını görmekteyiz. Günümüzde bilinen ilk örnek olarak kabul görülen İsmail Samani Türbesinin 10. yy sonunda inşa edildiği düşünülmektedir¹¹ (Fotoğraf: 3). Bu yapıyı takriben Tim Arap Ata Türbesi(10. yy) ve Orta Asya'da ilk İslamiyet'i resmi din olarak kabul eden Karahanlılar dönemine ait ve 11.yy sonu -12.yy tarihlendirilen Ayşe Bibi(Fotoğraf:4), Babacı Hatun ve Özgeng gibi Türbelerdir¹².

Fotoğraf 3. Buhara, İsmail Samani Türbesi (10. yy)

Fotoğraf 4. Kazakistan, Ayşe Bibi Türbesi (11-12. yy)

10 Önkal, H. *Anadolu Selçuklu Türbeleri*, 1.Baskı, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi, 1996. s. 3-4.

11 Orta Asya coğrafyasında ilk türbe mimarisi örneği olarak kabul edilen İsmail Samani türbesinin inşa tarihini Türkiye yayınlarının genelinde 10.y.y. başları veya 907 gibi tarihler geçmektedir. Son dönemlerde yayınlanmış Ş. Kamoliddin, "İsmoil İbn Ahmad as- Somonii", Özbek *Davlatçılığı Tarihidan (IX-X Asrlar)*, Taşkent, 2017, s. 46-56: Adli eserinde yazar Buharalı Tarihçi M. Saidjanova'nın bilgilerine istinaden H.976M/ 1568-1569 tarihli, Farsça yazılmış "İsmail Samani *Vakıfnamesi*"nin ikinci nüshasında, İsmail Samani H.254/M. 868 tarihinde babası Emir Ahmad İbn Asad'ın kabri üzerine türbe yaptırdığı hakkında bilgi geçmektedir. İsmail Samani'nin babası H.250/M. 864-865 tarihinde vefat ettiğini belirtmiştir. Bu bilgilerden yola çıkarak 1927'de türbede yapılan kazı sonucunda iki adet ağaç sanduka bulunmuş ve doğu cephesindeki sandukanın İsmail Samani'ye ait olabileceği tahmin edilmektedir; M.S. Bulatov, *Geometriçeskaya Garmonizatsiya V Arhitektüre Sredney Azii IX-XV vv. İzdatelstvo Nauka, Moskva 1988*, s.97-104.

12 M.S. Bulatov, *Geometriçeskaya Garmonizatsiya V Arhitektüre Sredney Azii IX-XV vv. İzdatelstvo Nauka, Moskva 1988*, s.105-112; İ.Çeşmeli, *Orta Asya ve Karahanlı Dönemi Mimarisi*, İstanbul 2007, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, s.130-136; M. Cezar, *Anadolu Öncesi Türklerde Şehir ve Mimarlık*, Birinci Baskı, İstanbul 1977, s.107-138.

Kızılorda Bölgesinde Mezar ve Türbe Geleneği

Kazakistan'ın Kızılorda İli Şiyeli İlçesine bağlı Baygekum Köyünde yer alan Okşı Ata Mezarlığı'ndaki mezar yapıları üzerinde mimari şekil ve gelenekleriyle anlatmaya çalışacağız. Söz konusu mezarlıkta 11.yy'dan başlayıp günümüze kadar hala mezarlık olarak kullanılan ve çevre köy halkı ölen yakınlarını bu mezarlıkta defnediyorlar. Mezarlıktaki en erken tarihli Okşı Ata ve Asan Ata türbelerini bazı araştırmacılar 11.-12.yy'a tarihlendirmişlerdir¹³. Adı geçen yapılardan sonra Esabız Türbesinin de 19.yy'da inşa edilmiş olabileceğini belirtmişlerdir. Erken Ortaçağ veya Moğol İstilasından önce inşa edilmiş olduğu düşünülen bu yapılar, kare planlı ve üzeri kubbe örtülüdür. Türbelerin üçü de tuğla malzemeden inşa edilmiştir. Bu türbelerde kullanılan plan tipi çok bilinen ve Kazakça ile "Kesene" ismiyle anılan yapı türüdür. Kesene Türkçedeki türbe anlamında kullanılmaktadır. Ancak kesene dışında daha bir mezarla ilgili kullanılmakta olan kelimeler vardır. Büyük ihtimalle bu isimler mezarın şekline ve dış görünümüne göre isimlendirilmiştir. Kazaklar eğer bir mezar yapısına Kesene diyorlarsa o yapının üzeri kesin kubbe ile örtülüdür. Bazen de halk arasında türbe kelimesinin karşılığı yerine kümbez de deniliyor. Kümbez aslında kubbe demektir. Ancak yapının üzeri kubbeli ise yerli halk kümbez ifadesini daha çok tercih ediyorlar.

Diğer örneklerimizde verilen mezar yapılarına gelirsek sağana, sağatam, törtkulak ve mazar tabirleri de günümüzde yaygın bir şekilde kullanılan ifadelerdir. Sağana demek mezarın üzerinde korunaklı bir şekilde üzerinde düz bir çatıyla veya ahşapla örtülü ve etrafı değişik malzemelerle alçak seviyede çevrelenmiş olan mezar yapısına denilmektedir. Eğer bir mezar için sağanatam ifadesi kullanılıyorsa, etrafı duvarla kerpiç veya tuğla çevrili olan mezarın yerini belirgin etmek amaçlı kerpiçten veya tuğladan sandukaya benzer bir şekilde yapıyordur. Söz konusu çalışmamızda ele aldığımız Okşı Ata Mezarlığı'nda bulunan mezarlar ve türbeleri şekil açısından farklılıklar göstermektedir. Mezarlıktaki mezar ve türbe örneklerini incelediğimizde dört ayrı tip mezar ve türbe örneği ile karşılaşırız.

Kazaklarda ölüm anından başlayıp, ölüle ilgili yapılan tüm geleneklerin her aşamasında, bozkır hayatında bilinen eski Türk inanç ve yaşam tarzının İslam öncüsüyle bütünleşmiş unsurlar görülmektedir.¹⁴

OKŞI ATA MEZARLIĞI'NDAKİ MEZAR ÖRNEKLERİ

1. Kare ve Poligonal Gövdeli Mezarlar

Okşı Ata Mezarlığı'nda 11.-12.yy örneklerinden Okşı Ata ve Asan Ata Türbeleri, kare planlı ve kubbe ile örtülüdür. Daha sonraki dönemlere ait türbeler poligonal planlı yine üzeri kubbe ile örtülü türbe örnekleridir. Ardından dört ayak üzerine oturtulmuş baldaken¹⁵ tarzında iç içe geçmiş

13 Okşı Ata Türbesinin tescil belgesi; T.Konıratbayev, Ertegedi Eskertkişter: Sır Boyının tarihi men madeniet, Almatı, 1996, Öner, s.121; E.M. Baytenov, Memorial'noe Zozhestvo Kazahstana: Evolyusiyā İ Problemy Formoobrazovaniya, Nİ Teorii Arhitekturi İ Gradostroitelstva, Rossiiskaya Akademiya Arhitekturi İ Stroitel'niĥ Nauk, Moskva, 2004, (Yayınlanmamış Doktora Tezi) s. 126, 131

14 Kazakların 19.yy kadar ki cenaze merasimleri hakkında geniş bilgi için bkz: F. Ünal, *Kazaklarda Defin Merasimi ve Aş Verme Geleneği*, Bilig dergisi, Bahar 2008, Sayı 45,s. 103-130.

15 Ali, Kılıcı, Anadolu Türk Mimarisinde Erken Devir (XIV-XV.yy) Baldaken Tarzı Türbeler, Ankara 2007, s. 19. Adı geçen eserde, yazar, Baldaken teriminin M.Oluş Arık'ın doktora tez çalışmasında Anadolu'daki yanları açık türbeleri için kullandığını belirterek, bundan sonraki çalışmalarda daha yaygın bir şekilde bu terimin

türbe örnekleri de vardır. Bu şekil çok nadir görülen örneklerdendir. Son dönemde yapılmış bu tür türbelerin yanında çevrilmiş olan yerler aynı aileden ilerdeki tarihlerde yapılacak mezar anıta aittir. Örneğin kızı ile annesinin genç yaşlarda vefat etmesi üzerine inşa edilmiştir. Bu tipteki mezar yapılarının veya türbelerin boyutları değişiktir. Boyutları değişmesine rağmen hemen hemen bütün türbe örneklerinin üst örtüsü kubbedir. Genelde kubbeli mezar yapıları inşasında en kaliteli malzemeler tercih ediliyor. Bu tipteki örneklerimiz hepsi tuğladan inşa edilmiştir. Bu tipteki örneklerdeki geç dönem yapılarında beyaz ve kırmızı renkli tuğlalar kullanılmıştır (Fotoğraf: 5-12).

Fotoğraf 5. Okşı Ata Mezarlığı, Okşı Ata Türbesi (11-12. yy)

Fotoğraf 6. Okşı Ata Mezarlığı. Günümüz türbe örneği

Fotoğraf 7. Okşı Ata Mezarlığı, Asan Ata Türbesi (11-12. yy)

Fotoğraf 8. Okşı Ata Mezarlığı. Günümüz türbe örneği

kullanılmaya başladığını ifade etmiştir. Bununla birlikte yazar, Baldaken tarzı türbeler, kareden çokgene kadar çeşitli planları yansıtan, üst örtüsü ayak ve sütunlarla taşınan, yan cepheleri açık türbelerdir demiştir. Ve Baldaken tarzı türbelerin yapılışında dışı açık olarak düşünülmüş olması ilk özelliklerindedir.

Fotoğraf 9. Okşı Ata Mezarlığı, Esabız Türbesi (19. yy)

Fotoğraf 10. Okşı Ata Mezarlığı. Günümüz türbe örneği

Fotoğraf 11. Okşı Ata Mezarlığı. Günümüz türbe örneği

Fotoğraf 12. Okşı Ata Mezarlığı'nda günümüz Baldaken tarzı türbe örneği

2. Etrafı Çevrili Mezarlar

Törtkulak veya Sağana olarak isimlendirilen çevresini tuğla veya kerpiçle yapılmış dikdörtgen şeklinde, ortasında mezarı bulunan ve dört köşesinde ağırlık kulelerine benzer küçük düzenlemeli mezar yapılarıdır. Bazı mezarlarda ise tuğla yerine demir veya ahşap malzeme kullanılabilir. Mezarı inşa eden kişiye göre mezar taşının yerel tabirle kök taşının (yeşil mermer) bu çerçeve içinde veya dışında başucuna konulabilir (Fotoğraf: 13-14).

Fotoğraf 13. Okşı Ata Mezarlığı, günümüz mezar örneği.

Fotoğraf 14. Okşı Ata Mezarlığı, günümüz mezar örneği.

3. Başucunda Mezar Taşı Olan Mezarlar

Mezarın başucunda sadece mezar taşı bulunmaktadır. Bölgenin çöllük arazi olması sebebi ile mezar taşları taştan değil genelde mermer çeşitlerinden üçgen şekline benzer biçimde yapılıyor. En kaliteli mermer yeşil renkli olandır. Bu mermerin bölgede bulunmadığı için yurt dışından getiriliyor ve maliyeti diğerlerine göre daha yüksektir (Fotoğraf: 15-16).

Fotoğraf 15. Okşı Ata Mezarlığı, günümüz mezar örneği.

Fotoğraf 16. Okşı Ata Mezarlığı, günümüz mezar örneği.

4. Anıt Mezarlar

Anıt mezar şeklinde inşa edilen bu mezar yapılarının bazıları heykelli, bazıları ise Kule şeklinde inşa ediliyor. Genelde bu tipte inşa edilen örnekler daha çok devlet yönetiminde çalışan, bölgede ve ülke genelinde tanınan meşhur kişiler için yapılan türbe örnekleridir. Bu tür anıt mezarlarda bir tipolojiden bahsetmek mümkün değildir. Hepsinde kendine has farklı uygulamalar vardır (Fotoğraf: 17-18).

Fotoğraf 17. Okşı Ata Mezarlığı, günümüz mezar örneği.

Fotoğraf 18. Okşı Ata Mezarlığı, günümüz mezar örneği.

Kazak Türbe mimarisindeki yapılar genelde 3 tipte mezar yapıları inşa edilmiştir. Bunlar kubbeli yapılar (kümbez, teöle-tam, şoşak- beyit gibi), Kuleli yapılar (munara yapıları) ve etrafı korkuluklarla çevrili mezarlar (törtkulak, sağanatam) olarak üç başlık altına toplamak mümkündür¹⁶. Bu üç gruptaki türbe örneklerini Kızılorda bölgesinde de görebiliriz. Ancak son dönemdeki mezar örneklerini anıt mezarlar başlığı altında ele aldık.

Bununla birlikte Okşı Ata Mezarlığı'nda bulunan mezarlara defnedilen kişilerin, defin tarihinden itibaren her ölüm yıl dönümünde yapılacak törenler için “Jıl Ası” denilen yıllık aş verme âdeti vardır. Bu yemek verme geleneğini gerçekleştirmek için aş evi, ibadet etmek için mescit veya cami, dışarıdan gelenler içinde misafirhane gibi külliye yapıları bulunmaktadır (Fotoğraf:19-23). Ancak bu törenler, sadece mezarlıkta değil vefat eden kişinin evinde de yapılabiliyor. Bu külliye yapıları, hayırsever veya bu mezarlıkta yakınlarının kabri bulunan kişilerin maddi destekleriyle inşa ettirilerek, giderleri karşılanmakta ve herkesin kullanımına açıktır. Mezarlıktaki kabir ziyaretleri genelde Perşembe günleri tercih ediliyor.

Kurban kesip aş verecek aile, akrabalarını ve çevre halkını davet ederek Kuran okutup yemek bağışında bulunuyorlar. Bu yemekle beraber yağda kızartılmış bauyrsak (pişi) ve “7” şelpek diye adlandırılmış ekmeğe çeşitli bolca hazırlanır. “7” Şelpekler komşulara veya gelen misafirlere dağıtılır. Çünkü pişilerin pişirilmesi ve kurban etinden hazırlanan yemekleri “**ata- baba ruhuna yediğimiz içtiğimiz sevap olarak değsin**” cümlesiyle misafirlere ikram ediliyor. Genelde kurbanlık etinin hepsini büyük kazanlarda geleneksel “beşbarmak” yemeğini hazırlanıyor. Herkes yemeğini yiyip bitince, külliyedeki mescit veya cami imamı Kuran okuyarak dualar ediliyor. Daha sonra kurban bağışında bulunan aile mezarın başına giderek imama tekrar Kuran okutuyorlar ve

16 E.M. Baytenov, Memorial'noe Zodçestvo Kazahstana: Evolyusiya İ Problemi Formoobrazovaniya, Nii Teorii Arhitekturi İ Gradostroitelstva, Rossiiskaya Akademiya Arhitekturi İ Stroitel'nih Nauk, Moskva, 2004,(Yayınlanmamış Doktora Tezi) s.49.

imama para bağışında bulunuyorlar. Bu “Aş verme” geleneği mezarlıkta kabri bulunan herkesin akrabaları ve yakınları tarafından ölen kişinin doğduğu gün veya vefat ettiği günlerde düzenleniyor. Hayatını kaybeden kişinin ilk ölüm yıl dönümünde türbesini veya mezar taşını yaptırmış olması gerekmektedir. Bu işlemden sonra aş bağışında ve Kuran okutularak başışta bulunuluyor. Daha sonraki senelerde ise mezarının bakım ve tamirini yapmak için aynı şekilde bir aş veriyorlar. Ancak bu sefer daha az sayıda misafir davet edilebiliyor. Eğer yukarıda saydığımız hususları gerçekleştirilmeyen insanlar toplumda olumsuz bir algı oluşturarak dışlanıyorlar. Çünkü mezarını veya mezar taşını yaptırmayan evlatları ise hayırsız bir kişi olarak algılanır. Maddi durumları elverişli olmasa bile borç alarak bu merasim ve mezarının yaptırmak mecburiyeti vardır. Bizim fikrimize göre de bu yanlış algı sebebiyle, insanlar günümüzde mezar yapımı yarışına girmiş vaziyettedir.

Bilindiği üzere İslam Dünyasında en güzel türbe örneklerinin bulunduğu Semerkant'taki Şahı Zinde mezar topluluğudur. Maddi durumu çok iyi olan kişiler Semerkant'ın en iyi ustalarını getirterek kendi yakınlarının mezarını en kaliteli malzemeden özellikle siyah ve yeşil mermerden inşa ettiriyorlar. İslam'da kabirleri üzerine abidevi mezar yapılması uygun görülmesi de, kabirlerin temiz bakımını yaparak daha çok ziyaretlerde bulunmak teşvik edilmektedir¹⁷. Günümüzde mevcut bölgedeki özellikle güney bölgeye ilerledikçe daha ihtişamlı ve modern mimari tarzında inşa edilmiş türbelerle karşılaşabiliyoruz. Ancak ustaların farklı bölgelerden olmasına rağmen, türbe mimarisinin en güzel örneklerini kare planlı ve kubbe örtülü türbe örnekleri daha yaygın bir şekilde tercih edildiğini söyleyebiliriz. Okşı Ata Mezarlığı'ndaki yeni yapılan türbe örnekleri, Erken Ortaçağ Dönemi eserlerinden olan Okşı Ata ve Asan Ata Türbelerini örnek aldığını düşünmekteyiz. Bu husus sadece Okşı Ata Mezarlığı'nda veya Kazakistan'la sınırlı değil, Orta Asya'da Türklerin bulunduğu her yerde görülmektedir. Çünkü Türkler, İslam dinini kabul etse de, eski ataları ruhuna saygı gösterme geleneklerinden vazgeçememişlerdir. Sadece İslam anlayışına uygun bir şekilde devam ettiriyorlar.

Fotoğraf 19. Okşı Ata Mezarlığı Camii

Fotoğraf 20. Ziyaretçilerin kaldığı misafirhane

17 Ali, Kılıcı, Anadolu Türk Mimarisinde Erken Devir (XIV-XV.yy) Baldaken Tarzlı Türbeler, Ankara 2007, s. 11.

Fotoğraf 21. Okşı Ata Mezarlığı Camiinin içi

Fotoğraf 22. Ziyaretçiler Misafirhanesi

Fotoğraf 23. Kurbanlıkların kesilip yemeklerin hazırlandığı aşevi

Sonuç olarak, Türk kavimlerinin yayıldığı tüm bölgelerde ölümle ilgili inanç ve gelenekler değişik şekilleriyle günümüze kadar devam etmektedir. Eski Türklerdeki ölümle ilgili inanç ve gelenekler İslam inancıyla bütünleşerek halen özellikle Kazakistan'ın Kızılorda ve Güney bölgelerinde uygulanmaktadır.

Genel olarak bakıldığında, Güney Kazakistan'daki Türkistan (Yesi) gibi şehir ve kasabalardaki mezar ve türbe yapıları Kızılorda bölgesindekilere göre daha gösterişlidir. Buradaki yapıların çoğunda değişik inşa malzemeleri kullanılmıştır. Okşı Ata Mezarlığı'nda günümüzde eski geleneğe bağlı kalınarak ölen kişilerin ölüm yıl dönümlerinde yapılan kurban, adak ve mevlit merasimi gerçekleştiriliyor. Her yıl bu merasim sırasında ölen kişinin yakınları mezar veya türbe yapılarının tamirlerini de yapmaktadırlar.

KAYNAKÇA

- Kılıcı, A. *Anadolu Türk Mimarisinde Erken Devir (XIV-XV.yüzyıl) Baldaken Tarzı Türbeler*, Ankara 2007,
- Baytenov, E.M. “*Memorial'noe Zодçestvo Kazahstana: Evolyusiya i Problemy Formoobrazovaniya*”, Nii Teorii Arhitekturi i Gradostroitelstva, Rossiiskaya Akademiya Arhitekturi i Stroitel'nih Nauk, Moskva, 2004,(Yayınlanmamış Doktora Tezi).
- Ünal, F. *Kazaklarda Defin Merasimi ve Aş Verme Geleneği*, Bilig dergisi, Bahar 2008, Sayı 45,s. 103-130.
- Çeşmeli, İ. *Orta Asya ve Karahanlı Dönemi Mimarisi*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları İstanbul 2007.
- Kastane, J. A. *Nadgrobnıya Soorujeniya Kirgizskih Stepey, /Les Monuments Funeraires de la steppe des Kirghizes*, Orenburg, 1911.
- J-P. Roux, *Altay Türklerinde Ölüm*, Kabcacı Yayınevi, İstanbul, 1999,
- Cezar, M. *Anadolu Öncesi Türklerde Şehir ve Mimarlık*, (1:Baskı), İstanbul 1977.
- Bulatov, M.S. *Geometriçeskaya Garmonizatsiya V Arhitektüre Sredney Azii IX-XV vv.İzdatelstvo Nauka*, Moskva, 1988.
- Önkal, H. *Anadolu Selçuklu Türbeleri*, (1.Baskı), Ankara: Atatürk Kültür Merkezi, 1996.
- Kamoliddin, Ş. “İsmoil İbn Ahmad as- Somonii”, *Özbek Davlatçiligi Tarihidan (IX-X Asrlar)*, Taşkent, 2017,
- Konıratbayev, T. *Erteдеgi Eskertkişter: Sır Boyının Tarihi Men Madenieti*, Almatı, 1996, Öner,
- Çoruhlu, Y. *Eski Türklerin Kutsal Mezarları Kurganlar*, ÖtükenYayınevi, İstanbul 2016,
- Çoruhlu, Y. *Erken Devir Türk Sanatı*, Kabcacı Yayınevi. İstanbul, 2007, Kabcacı Yayınevi.
- Kazakistan Cumhuriyeti Tarih ve Kültür Anıtları, Kızılıorda İli Tarihi ve Kültür Mirası Koruma Kurumu'nun hazırladığı Okşı Ata Türbesi'nin 02.09. 2009 tarihli tescil belgesi.